

Το εθνικόν μας ζήτημα...

Ότε κι εγώ ξέρω το πώς βρέθηκα, στην αίθουσα εκείνη του μεγάλου ξενοδοχείου. Όπου δινόταν η през-κόνφερανς για την σύμπτυξη μιας ομάδας αγώνα που αυτοαποκαλέστηκε «υπερασπιστές του ανατολικού Αιγαίου». Πήγα, γιατί με κάλεσε ο φίλος μου με την πειστική φωνή, περισσότερο για να δω τι είδους κίνηση ήταν αυτή που, εν αιθρία, πήγαινε να σχηματισθεί στον δημοκρατικό μας χώρο.

Δεν είχα ποτέ με τους Τούρκους τίποτα. Τους θεωρούσα αντίθετα λαό καταπιεσμένο σαν κ' εμάς, μόνο που εμείς, ίσως γιατί είμασταν λιγότεροι, τινάζαμε ευκολότερα απ' την πλάτη μας τους κάθε λογής στρατοκράτες, ενώ εκείνοι, οι Τούρκοι, υπακούοντες σε αργότερους ρυθμούς παραγωγής –ασιατικούς τρόπους – και κάτω απ' την επίδραση της υπνοφόρου παπαρούνας, αργούσαν περισσότερο να ξυπνήσουν κάθε φορά απ' τη νάρκη τους, «γιαβάς-γιαβάς», και γι' αυτό υποφέρον περισσότερο.

Αλλά καθώς βρέθηκα μέσα σ' εκείνο το περιεργο συνοθύλευμα των ετερόκλιτων ανθρώπων, στην αίθουσα του κεντρικού ξενοδοχείου όπου δινόταν η през-κόνφερανς, ένιωσα αμέσως άβολα. Προπάντων όταν ήρθε να «με συγχαρεί», για την παρουσία μου, ένας παλιός λησμονημένος φίλος, μικρασιατικής καταγωγής, που με ένθερμα μάτια απόρεσε, όπως μου είπε, να με δει κι εμένα εκεί, παρόντα στην οργάνωση που μόλις είχε συμπυκωθεί για την καταπολέμηση των προαιώνιων εχθρών μας, των Τούρκων. Απόρεσα κ' εγώ με το φανατισμένο πάθος του φίλου μου που τον ήξερα για άνθρωπο μειλήχιο, γλυκό, χωρίς πολιτικές οξύτητες. Πώς έτσι αυτή η έξαψη λοιπόν στο πρόσωπό του, ο ρατσισμός στα λόγια του, αφού σαν καλλιτέχνης που ήταν, γλύπτης το επάγγελμα, έπρεπε κατά τη γνώμη μου, να ξέρει πως δεν υπήρχαν γεννημένοι εχθροί κ' η ιστορία που φέρνει αντιμέτωπους τους λαούς μεταξύ τους, δεν πρέπει κανονικά να φανατίζει, αλλά να φωτίζει τις σχέσεις τους και χρέος του κάθε ανθρώπου χωριστά, προπαντός ενός που λέγεται σκεπτόμενος, ήταν να δει το βάθος της αλήθειας: ότι δεν φταίγαν οι άνθρωποι, αλλά τα συστήματα.

Πίσω απ' το μακρύ τραπέζι, με τα λουλουδία και τα μεταλλικά νερά, όπου καθόταν

εκπρόσωποι των «υπερασπιστών» – στη μέση, πρόεδρος, εκείνος ο γνωστός που με είχε καλέσει – υπήρχαν αναρτημένοι χάρτες που δείχνανε τον εξ ανατολών κίνδυνο, με τόξα, θέλη, κύκλους, γραμμές – ποια μέρη ήταν άλλοτε ελληνικά και πώς μας τα πήραν οι Τούρκοι, για το πώς κινδυνεύαμε ξανά απ' αυτούς, και ποια νησιά μας ορέγονταν, για μεζεκλίκι, οι αγάδες στο ρακί τους...

Ο γλύπτης καθόταν δίπλα μου, λάμποντας. Δεν μπορούσε να το πιστέψει ότι ήμουν κ' εγώ εκεί. Κ' εγώ για πρώτη φορά τότε τον ρώτησα τι τον έφερε κι αυτόν σ' αυτή τη συγκέντρωση.

– Μα το δίκηο, μου είπε. Η μάνα μου ακόμα ζει με τον εφιάλτη του ξεριζωμού, όταν μικρή κοπέλα οι Τούρκοι, με τους φοβερούς Κιρκάσιους καβαλάρηδες, την έριξαν στην θάλασσα. Και μας τα πήραν όλα και μας σκότωσαν. Δυο αδερφές της μείναν θαμμένες στο Αϊβαλί...

Μιλούσε, σα να είχαν γίνει αυτά, μόλις χτες, ενώ είχαν περάσει, απ' το 1922, πενήνταπέντε χρόνια κι είχε ακόμα αυτή την φλόγα της εκδίκησης στα μάτια του, μιλώντας για τους προαιώνιους εχθρούς, τους μισητούς Τούρκους. Η ημερομηνία αυτή, το '22, δεν αναφέρθηκε στην τύχη. Είναι ο τίτλος ενός φιλμ που το γύρισε ο «κολλητός» φίλος του γλύπτη, και μέσα από κείνον τον σκηνοθέτη εγώ τον γνώρισα αυτόν και τον συμπάθησα σαν ένα ήσυχο, ταλαντούχο άνθρωπο που τώρα μου παρουσιάζονται τόσο αλλιώτικος. Και μόνο τότε εξήγησα, αναδρομικά, τη συνάφειά τους: γιατί και στην ταινία εκείνη, πέρα απ' τα πολλά αισθητικά της χαρίσματα, οι Τούρκοι παρουσιάζονται σαν φονιάδες, που ίσως να ήταν, αλλά η τέχνη, τουλάχιστο η σημαντική, στην καλύτερη έκφρασή της είναι, δηλαδή πρέπει να είναι, συμφιλιωτική. Οι καλοί και οι κακοί της ζωής δεν είναι οι ίδιοι που περνούν στην τέχνη. Εκεί πρέπει να μας εξηγηθεί τι τους έκανε θύτες ή θύματα. Αλλιώς μοιάζουν αυθαίρετοι, ανεμμάτιστοι και δεν πείθουν κανένα. Όπως κ' η ταινία αυτή δεν έπειθε.

Εγώ, όπως ξανάπα, με τους Τούρκους τα πήγαινα πάντα μια χαρά, γιατί έτυχε να τους γνωρίσω στην ίδια με μας κατάσταση: γκασταρμπάιτερ στη Γερμανία, πολιτικούς εξόριστους στο Παρίσι, παλικάρια στον τόπο τους όπου σκοτώνονταν για ν' αποτινάξουν την αμερικανοκρατία, κοντολογής ένα λαό που υπόφερε χειρότερα από μας. Και για όλα όσα γινήκαν στο παρελθόν, το μακρινό και το κοντινό, με το χάσιμο της Μικρασίας και της μισής Κύπρου, γι' αυτά όλα επίστευα, πως πρώτα απ' όλα έφταιγαν οι δικοί μας οι Έλληνες, που θέλαν πάντα να λύσουν τις διαφορές τους – διχασμός, χούντα – σε άλλα εδάφη, πέρα απ' της επικράτειας. Κι απ' τα δικά μας λάθη, οφελούνταν, όπως ήταν φυσικό, όπως συμβαίνει πάντα ανάμεσα στα κράτη, ο αντίπαλος.

Άλλο ήταν ο αφελληνισμός της Κωνσταντινούπολης. Εκεί, ναι, υπήρχε σχέδιο. Που όμως δεν μπορούσε ν' αναχαιτισθεί με προφορικά αναθέματα. Στο σχέδιο έπρεπε ν' αντιτάξουμε σχέδιο, στη διπλωματία τους τέσσερα μάτια, στον μαλθουσιάνικο υπερπληθυσμό μια δική μας αντι-υπογεννητικότητα. Αυτά στο επίπεδο της πολιτικής. Στο ανθρώπινο επίπεδο, οι διανοούμενοι έπρεπε να τα θρούμε μεταξύ μας, γιατί είμασταν, κι απ' τις δυο πλευρές, τα πρώτα θύματα της καταπίεσης. Εμείς κ' οι άκληροι αγρότες που μετανάστευαν μαζικά στις χώρες του βιομηχανικού Βορρά. Μόνο στους Αρμένηδες δικαιολογούσα το πάθος και το μίσος. Στους Έλληνες όχι. Γιατί το φταίξιμο, όπως πίστευα, ήταν πρωταρχικά και κύρια δικό μας.

Η παρουσία μου ανάμεσα στους «υπερασπιστές του Αιγαίου» μου φαινόταν όσο περνούσε η ώρα ολοένα και πιο παράλογη. Κι όταν άρχισαν οι λόγοι και οι πύρινες ρομφαίες να εκτοξεύονται από καθέδρα, μαλακά κι αθόρυβα, γλίστρησα έξω απ' την

αίθουσα κι εξαφανίστηκε χωρίς ποτέ να με ξαναδούν. Τότε περίπου, εκείνη την εποχή, ειπώθηκε και το χρησμικό εκείνο «βυθίσατε το Χόρα», που δεν το κατάλαβα, αλλά μου εξηγήσαν ότι αποσπασμένο απ' το κείμενο που το συνόδευε, έμοιαζε αυθαίρετο, ενώ, ενταγμένο στην παράγραφο, δεν ήταν.

Είχα ξεχάσει αυτή την ιστορία των «υπερασπιστών», είχαν περάσει στο μεταξύ και τα χρόνια, μια δεκαετία μεσολάβησε από κείνη την πρες-κονφεράνς όταν ένα θράδι, παρακολουθώντας τις ειδήσεις στην τηλεόραση, μετά από χρόνια που έλειψα στο εξωτερικό, απόρεσα ξανά, – όπως ένας που είναι σε προνομαϊκή θέση για να βλέπει, επειδή ακριβώς δεν σε βλέπει συχνά, αν βάρυνες ή αν αδυνάτισες, αν άσπρισαν τα μαλλιά σου ή αν ψήλωσες – ότι όλες οι ειδήσεις που αφορούσαν τα «εσωτερικά», αντί για την ακρίβεια, το κόστος της ζωής, τις κακές συγκοινωνίες, το φριχτό οδικό μας δίκτυο, τα αληθινά προβλήματα δηλαδή που μαστίζαν τον κόσμο – αναφέρονταν ξανά στον εξ ανατολών κίνδυνο, στους Τούρκους που παραβιάζαν τον εναέριο χώρο μας, τα χωρικά νερά μας, στην Κύπρο, και σαν να μην υπήρχε άλλο πρόβλημα για τον τόπο μας, πέρα από την επιβουλή του μωαμεθανού γείτονά μας.

Και νάσου, που ξεπήδηξε, μες τις ειδήσεις, ο Υπερασπιστής «ξανάγινε πάλι υπουργός;» αναρωτήθηκε, γιατί ήξερα ότι τρεις φορές αναδομήθηκε και τρεις φορές υπουργοποιήθηκε μέσα σε μια πενταετία. Δηλαδή αζεκόλλητος που λεν, απαραίτητος σε κάθε ανασχηματισμό. Με το μουστάκι και το ύφος του παλικαριού, που οι πρόγονοί του μ' αυτό αγωνίστηκαν στην έξοδο του Μεσολογγίου, διατηρούσε τα αρχετυπικά χαρακτηριστικά του νεοέλληνα από την εποχή της Επανάστασης του '21, σχεδόν αναλλοίωτα. Μου ήταν συμπαθητικός. Πολύ. Τώρα μιλούσε, στην τηλεόραση, για την αναχαίτιση των ξένων πρακτόρων που με το κάλυμμα της έρευνας για πετρέλαιο προωθούσαν τα τουρκικά επεκτατικά σχέδια στο επίπεδο της υφαλοκρηπίδας... Μιλούσε με πάθος και σωστή άρθρωση όπως τον θυμόμουν τότε σ' εκείνη τη μάζωξη των ετερόκλιτων στοιχείων που θα αποτελούσαν την οργάνωση των Υπερασπιστών. Κ' ύστερα, στο δελτίο, παρουσιάστηκε κι αυτός που τον έλεγα «ο χαμενοπατρίδας», αρχισυντάκτης άλλοτε στην ίδια εφημερίδα που δούλευα κ' εγώ. Μου είχε κόψει ένα ρεπορτάζ για έναν Έλληνα της Κομοτηνής που έλεγε, όπως οι «λευκοί» του Νότου για τους «νέγρους», ότι οι Τούρκοι του μυρίζαν.

Σαν κομμάτια ενός «παζλ» που συντίθεται από μόνο του κάτω απ' τα απορημένα μάτια σου, σαν λύσεις ενός σταυρολέξου με σταυρικό σχήμα, έβλεπα τις ψηφίδες να μπαίνουν μία - μία στη θέση τους και να δίνουν την μαγική εικόνα. Όστε ήταν αυτό; Θεωρούσα τον «βυθίσατε», δηλαδή τον πρωθυπουργό, έξυπνο άνθρωπο που το έπαιζε γάτα μέσα στις τίγρεις που τον περιτριγυρίζανε. Όμως το πρόβλημα για μένα δεν ήταν εκεί. Το πρόβλημα εξακολουθούσε νάναι ότι πίσω από τις δυο θρησκείες, τη χριστιανική και την ισλαμική, υπήρχε μια τρίτη, η μαρξιστική, που είχε λύσει στον τόπο της το πρόβλημα της συγκατοίκησης κάθε λογής εθνοτήτων. Τι άλλο ήταν η απέραντη ΕΣΣΔ από ένα τέτοιο πολυεθνικό κολάζ; Έπρεπε να πας εκεί, να ταξιδέψεις και να δεις... «Ας ευτυχούσαμε εμείς στον τόπο μας, σκέφτηκα, καθώς έκλεινα την τηλεόραση αγανακτισμένος, ας κάναμε περισσότερα παιδιά κ' η απειλή εξ ανατολών θα μας αφορούσε λιγότερο».

Με άκρα ανησυχία πρέπει να βλέπουν οι μικροί λαοί τα παιχνίδια των μεγάλων. Κ' η μαύρη αλήθεια είναι ότι η Τουρκία συνορεύει με την Σοβιετική Ένωση, ενώ εμείς μόνο με τους δορυφόρους της. Έτσι κάθε κυβέρνηση αμερικανική – είτε δημοκρατική είναι, είτε ρεπουμπλικάνικη – αυτούς θα προτιμάει. Εμείς, μετά το '22, μείναμε μ' ένα ποδάρι αρτιμελές και με ένα ξύλινο. Το ξύλινο ακουμπά στα νησιά μας. Είναι

θέμα επιλογής του αντιπάλου το πότε θα θελήσει να το ρίξει. Άρα τι κάνουμε; Μόνο από ένα θαύμα στο ξύλινο πόδι θα μπορούσε να μεταμοσχευτεί ένα σάρκινο. Η επιστήμη, με τα σύγχρονα μέσα που διαθέτει, μπορεί να το πετύχει. Άρα το μήνυμα ας είναι τούτο: αντί υπερασπιστές, να γίνουμε επιστήμονες. Αλλιώς πάντα θα εκφράζουμε αυτή την αναπηρία, ενός λαού μικρού που θέλει να ορθοποδήσει και δεν τα καταφέρνει. Ο Ηράκλειτος ήταν από κει. Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι. Γλωσσικά τουλάχιστο, αφού αλλιώς δεν γίνεται με το σπράιτ, το σέβεν-άπ και την κόκα-κόλα.

2

Ο άνθρωπος ήταν απ' τη Μυτιλήνη. Κι ο δικηγόρος μου που μου τον έφερε απ' τη Μυτιλήνη κι αυτός. Ο άνθρωπος ήθελε ν' αγοράσει ακίνητα στην ηπειρωτική Ελλάδα, που ήταν εξασφαλισμένη από την τουρκική εισβολή.

Κ' εγώ είχα ένα ακίνητο παραθαλάσσιο που ήθελα να το πουλήσω νότια απ' τους Ωρεούς, γιατί επί σοσιαλισμού, μη βρίσκοντας τον θησαυρό, φτωχύναμε όλοι. Ο άνθρωπος είχε κόρες να παντρέψει και δεν ήθελε να βρεθούν ξαφνικά χωρίς προίκα.

Φοβόταν. Η ανασφάλεια. Το νάχει κτήματα στο νησί δεν σήμαινε τίποτα πολύ. Σήμερα τάχεις, αύριο δεν τα έχεις. Ποιος άλλος, που, σε ειρηνικές εποχές, στην Ευρώπη τουλάχιστο, σκέπτεται έτσι; Κ' ενώ τα νησιά αποκτούν λόγω τουρισμού, ολοένα και περισσότερη αξία, ο νησιώτης αυτός, σωστά σκεπτόμενος, χωρίς να εξαπατιέται από το τώρα, διέβλεπε με το μάτι του Έλληνα του κυνηγημένου, που έχει μάθει να μην έχει εμπιστοσύνη σε τίποτα, πέρα, σε ένα μέλλον, όπου μπορούσε η Μυτιλήνη νάχει κι αυτή την τύχη της Κύπρου. Και δεν πα να λες εσύ, έλεγε μέσα του, στους διάφορους πολιτικούς, για υπεροπλία, για ισχύ, για άμυνα των συνόρων; Εγώ θα την πληρώσω κι όχι εσύ, αν γίνει κανένα ντου. Κ' ύστερα άντε να βρω το δίκηο μου.

Εν τέλει το οικοπεδάκι μου δεν του άρεσε. Δεν το βρήκε αρκετά προστατευμένο «από θαλάσσης». Δεν το πήρε. Δεν είναι εκεί το πρόβλημα. Το πρόβλημα είναι πώς κινήθηκε αυτός ο άνθρωπος. Με τι σκέψεις. Αυτό μ' ενδιέφερε. Αυτή η αλήθεια που δεν λέγεται, που δεν περνά ποτέ στις εφημερίδες και στην κουβέντα. Κι ο ίδιος φυσικά δεν μου εμπιστεύτηκε τίποτα από τους μύχιους φόβους του. Ο φίλος μας, ο δικηγόρος, μου τα είπε.

Τώρα που είμαστε στην εξουσία, κ' έχουμε γνωστούς σε διάφορα πόστα μπορούμε, από καιρό σε καιρό, να εξυπηρετήσουμε και κανένα φίλο. Έτσι, όταν ο φίλος μου ο Φεντερίκο με ρώτησε πού τον συμβούλευα να πήγαινε φέτος το καλοκαίρι διακοπές του σύστημα ανεπιφύλακτα τη Μυτιλήνη, όπου ο νέος Έπαρχος ήταν φίλος μου. Μα ο Έπαρχος έλειπε στη Λήμνο κι ο Φεντερίκο, φτάνοντας, δεν τον βρήκε για να του δώσει την συστατική μου επιστολή. Μόνος του τότε έβαξε για κατάλυμα, μες το ντάλα του Αυγούστου και βρήκε ένα δωμάτιο παραθαλάσσιο απέναντι ακριβώς απ' την τουρκική ακτή. Ήταν ένα ερημικό πανδοχείο και το πιο κοντινό χωριό απείχε μισή ώρα με το αμάξι. Όμως πάνω απ' το πανδοχείο αυτό, που κάτω λειτουργούσε και σαν ταβέρνα, υπήρχε ένα στρατιωτικό φυλάκιο με μια ολόκληρη διμοιρία.

Ο Φεντερίκο δεν είναι ούτε ψαρонтουφεκάς, ούτε φυσιολάτρης. Αρχαιολάτρης μήτε. Τον ενδιαφέρουν όμως οι άνθρωποι κι έτσι έπιασε φιλίες με τους στρατιώτες.

«Πορνό, σκέτο πορνό, μου έλεγε όταν επέστρεψε το φθινόπωρο και μου μιλούσε σαν νάχε βρει στο ακρωτήρι αυτό, τον επίγειο παράδεισό του. Αν σου διηγηθώ λεπτομέρειες θα γράψεις σίγουρα ένα μπεστ-σέλερ».

– Πες μου, τον παρότρυνα. – Θα κοκκινήσει η σελίδα. – Ήταν αριστεροί; – Τρελός είσαι;

Από τις διηγήσεις του, καταλάβαινα εγώ άλλα πράγματα. Λόγου χάρη, τον πηγαίναν στο ραντάρ για να δει από το τηλεσκόπιο απέναντι τις κινήσεις των Τούρκων. Εκεί καθώς αυτός κολλούσε το βλέμμα του στο όργανο, μακρύ και στενόμακρο σαν οριζόντιος φαλλός, ένας άλλος φαλλός, τον τηλεσκοπούσε. Ήταν το αγαπημένο χόμπυ των φαντάρων φαίνεται που υπερασπιζονταν τα ακριτικά σύνορά μας. Οι ακρίτες των συνόρων μας, από πλήξη, βρήκαν έτσι μια μασκώτ για να διασκεδάζουν. Κι ο Φεντερικό άλλο που δεν ήθελε. «Με μια ρόμπα-κιμονό, μου έλεγε, κάθε βράδυ, έπρεπε να παιζώ και τον ρόλο του εκμαυλιστή. Μερικοί ήταν άβγαλτοι. Θέλαν να δουν τους συντρόφους τους εν δράσει. Μόνο όταν ήταν να περάσει η περίπολος της Στρατιωτικής Αστυνομίας, ο τσιλιαδόρος που βγάζαν στα ριζά του υψώματος έτρεχε να μας ειδοποιήσει και με κρύβαν τότε σ' ένα χώρο κατασκότεινο με τα πολεμοφόδια, ώσπου να περάσει ο έλεγχος».

Εκείνο όμως που δεν μπορούσε να καταλάβει ήταν γιατί το αγαπημένο μέρος τους ήταν το ραντάρ. Εκεί, γυμνοί, φορώντας μόνο τις στρατιωτικές ζώνες τους, σαν ζωντανεμένοι πίνακες του Τσαρούχη, που ο Φεντερικό τον θαύμαζε, τον περιμέναν, λες κ' ήταν η Μαίριλυν Μονρόε.

«Πορνό, σκέτο πορνό», επαναλάμβανε και μου διηγόταν αποσπασματικά σκηνές, όπως για ένα βράδυ που ένας τον συνόδευε για το πανδοχείο του με το φανάρι, για να μην τσακιστεί στο κακοτράχαλο βουνό κι εκεί, ενώ φυσούσε, γυμνός, θέλησε πάλι να τον αγκαλιάσει και το έκανε μα ο ίδιος πονούσε πάνω στο χώμα. Δεν ήθελε να το κάνει μπροστά στους άλλους και στο πανδοχείο ντρέπονταν.

Κ' οι Τούρκοι; τον ρώτησα. Τους έβλεπες καθαρά απ' το τηλεσκόπιο;

– Ολοκάθαρα. Τα καμiónια τους, τα σούρτα-φέρτα, όλες τους τις κινήσεις. Φαινόταν να πληττουν κι αυτοί. Ίσως να είχαν κανένα συμπατριώτη μου κι αυτοί για να διασκεδάζουν....

Κι από τις διηγήσεις του Φεντερικό μια γεύση ανθρωπιάς με πλημμύριζε για τους ακριτικούς φύλακες των συνόρων μας.

Εν τέλει λοιπόν για να ανακεφαλαιώσουμε, αφού το εθνικόν μας ζήτημα παραμένει ανοιχτό κ' επιρρεπές στο αφορμισμό με τις εισβολές στα χωρικά νερά μας του όποιου «Σισμίκ» ή «Χόρα», ας βρεθεί ένας που να έχει το θάρρος να πει «η Κύπρος δεν πάει να κουρευείται», όπως οι ίδιοι οι Κύπριοι μιλούν για μας με δικαιολογημένη απέχθεια. Ιδεαλιστές ποιητές που γράψαν για το νησί της Αφροδίτης στίχους που βαθύτερα μας συγκινούν, δεν βοηθούν παρόλα αυτά την αυτογνωσία μας, γιατί αυτή δεν μπορεί νάρθει απ' την ποίηση, αλλά από την ιστορία. Και την ιστορία, ο νεοέλληνας, «την κυρία Ιστορία», όπως έλεγε ο ταξιτζής νομίζοντας ότι του μιλώ για γυναίκα, «εγώ κύριε, την έχω γραμμένη ξέρετε πού....» Μακάριζα έναν φίλο μου που ήταν παντρεμένος με μια πολύ όμορφη κοπέλα που το βαφτιστικό της ήταν Ελλάς. Ήταν ο μόνος που είχε δικαίωμα να το πει.... Γαμώ την Ελλάδα. Εγώ δεν θα μπορούσα.

Η Ελλάς, η Ελευθερία, η Δημοκρατία ήταν τρεις φίλες αζεχώριστες. Γεννημένες όλες μετά τον εμφύλιο πόλεμο πήραν τα ονόματα αυτά από απωθημένα, σίγουρα των γονιών τους. Μερικές κοπέλες μεγάλωσαν κυρίως μέσα στην χούντα, κ' οι μπάτσοι που κολλούν σ' όλα τα όμορφα κορίτσια, είχαν ένα λόγο περισσότερο, στην πρώιμη εφηβεία τους, να κυνηγούν τις κοπέλες αυτές. Έτσι συνειδητοποιήθηκαν πολιτικά

πριν την ώρα τους κι ανοίξαν από κοινού ένα καφενείο γυναικών, πρόδρομοι του φεμινιστικού ξανανθίσματος που ήρθε μετά στη χώρα μας. Η Ελευθερία, η Ελλάδα κ' η Δημοκρατία, αποτελούσαν ένα τρίο αξεχώριστο. Η Ελλάδα, όπως είπαμε, παντρέφτηκε πρώτη. Η Ελευθερία πήρε ένα ξένο κ' έφυγε στον Καναδά. Η Δημοκρατία παρέμεινε γεροντοκόρη ελπίζοντας πια στον εγγονό Παπανδρέου να την αποκαταστήσει, να την κάνει γυναίκα του.